Această operă este pusă la dispoziţie sub licenţa

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC-BY- 4.0)

Documente de arhivă

Dimitrie Gusti şi Fundaţiile Culturale Regale (1922-1948). Documente de Arhivă*

Drd. Laura-Rodica Hîmpă
Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române Bucureşti
E-mail: l.himpa@gmail.com

Laura-Rodica Hîmpă este bibliolog şi documentarist, şef al Centrului de Informare şi Documentare în cadrul Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din Bucureşti, se ocupă de schimbul internaţional de publicaţii al Institutului. Interesele sale actuale de cercetare sunt fondurile documentare, informarea şi documentarea specializată, sistemele de informare şi documentare.

Rezumat

Scopul acestei cercetări este acela de a evidenția activitatea Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol”, creată în anul 1921 cu menirea de a emancipa cultural în special satele dar, în general, cultura românească. În ansamblu, se poate aprecia că perioada dintre cele două războaie mondiale a cunoscut şi cu ajutorul Fundaţiei Culturale Regale, progrese remarcabile în diferite domenii ale învăţământului, ştiinţei şi culturii în general, a contribuit la afirmarea României ca stat cu un nivel cultural ridicat şi la crearea unei imagini şi al unui renume pe plan mondial. Cercetarea s-a realizat pe baza documentelor studiate la Serviciul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, Fondul Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol” și a celor aflate la Biblioteca Academiei Române.

Cuvinte cheie: *Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol”, Dimitrie Gusti, cămine culturale, serviciul social, muzee*

Dimitrie Gusti, născut la 13 februarie 1880 la Iaşi, a fost sociolog şi estetician, întemeietorul învăţământului sociologic modern şi al Şcolii Sociologice de la Bucureşti, profesor universitar. A editat „Enciclopedia României”, în patru volume, (1938-1943).

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

Studiile universitare de filosofie şi drept le-a urmat la Leipzig (1900-1904) şi Berlin (1904-1909), documentându-se în domeniile economiei, istoriei, antropogeografiei, criminologiei. A obţinut titlul de doctor în filosofie în 1904, cu teza „Egoismus und Altruismus", coordonator fiindu-i Wilheim Wundt[1], cel care i-a insuflat şi pasiunea pentru psihologia popoarelor. (1)

A lucrat un timp la Paris, după terminarea studiilor în Germania, împreună cu sociologul Emil Durkheim, care i-a devenit mentor. Revenit în ţară, a fost profesor (1910-1920) la Catedra de filosofie antică şi morală a Facultăţii de Litere a Universităţii din Iaşi, apoi la Catedra de Sociologie, etică şi politică de la Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti.

Ca profesor, a pus accent pe însuşirea şi aplicarea metodelor de cercetare de către studenţi, fără de care considera că „pregătirea teoretică nu şi-ar mai afla rostul". (2)

Această latură practică a studiilor sale va fi pusă în aplicare mai târziu sub auspiciile Fundaţiilor Culturale Regale, în cadrul cărora vor fi realizate cele mai ample cercetări monografice din România.

A fondat şi condus: Asociaţia pentru Ştiinţa şi Reforma Socială, între anii 1919 şi 1921, Institutul Social Român, în două etape: prima, din anul 1921 până în 1939, a doua, începând cu anul 1944 şi până în 1948, Institutul de Ştiinţe Sociale al României, între anii 1939 şi 1944, Consiliul Naţional de Cercetări Ştiinţifice, din anul 1947 până în 1948. A înfiinţat şi a condus revistele: „Arhiva pentru Ştiinţa şi reforma socială", între anii 1919 şi 1939 şi „Sociologie Socială" de la 1936 la 1944. Începând cu anul 1925, cu sprijinul Fundaţiilor Culturale Regale, a iniţiat campania de studii sociologice asupra satelor româneşti, care s-a oprit însă în 1948, datorită contextului politic şi social impus de regimul comunist.

A fost ministru al Instrucţiunii, Cultelor şi Artelor, între 9 iunie 1932 şi 9 noiembrie 1933, în guvernele conduse de Alexandru Vaida-Voievod şi Iuliu Maniu. A obţinut legiferarea Serviciului Social, în anul 1938, prin care se instituţionaliza, pentru prima dată în lume, cercetarea sociologică, îmbinată cu acţiunea socială practică şi cu pedagogia socială. Începând din anul 1918, a fost membru corespondent al Academiei Române, a devenit apoi titular, în anul 1919 și a fost ales Preşedinte al Academiei, între 2 iunie 1944 şi 8 iunie 1946, a fost exclus din „Noua Academiei" a Republicii Populare Române în anul 1948 şi repus în drepturi, din anul 1990.

Printre operele sale fundamentale se numără: „Comunism, socialism, anarhism, sindicalism şi bolşevism", apărut în anul 1920, „Sociologia militans", primul volum a fost tipărit în anul 1935, iar următoarele două în 1946, „Cunoaştere şi acţiune în serviciul naţiunii", două volume, apărute în anul 1939, „Problema sociologiei", în anul 1940. A coordonat „Enciclopedia României", editată în patru volume, între anii 1938 şi 1943. (3)

S-a stins din viaţă, la 30 octombrie 1955, la Bucureşti.

---

* Articolul face parte din teza de doctorat „De la Fundația Culturală Regală «Principele Carol» la Uniunea Fundațiilor Regale", Universitatea din București, coordonator Prof. univ. dr. Mihaela Constantinescu.

[1] Wilheim Wundt (16 august 1832-31 august 1920), filosof şi psiholog german, considerat fondatorul psihologiei experimentale.

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

Deşi am depăşit de un sfert de veac perioada comunistă, care a scos din scena istoriei personalităţi de talia lui Dimitrie Gusti, se remarcă totuşi lipsa de cunoaştere a realizărilor culturale româneşti din perioada interbelică, în cronologia lor, prezente însă foarte amplu în documentele arhivelor, documente pe care le-am cercetat.

„Dacă până acum, sublinia Dimitrie Gusti, încordarea naţiunii a fost îndreptată pentru a ne apăra şi a ne menţine, acum vine datoria cea mare, una din cele mai grele, anume de a face să se valorifice toate izvoarele ascunse bogăţii noi şi rodnice şi de a scoate la iveală comoara de energie culturală pe care o posedă naţiunea cu atâta prisosinţă!" (4)

Complexitatea vieţii economice, social-politice şi culturale, necesitatea modernizării societăţii româneşti şi integrării sale în ritmurile dezvoltării civilizaţiei universale, au determinat confrunatea de idei în câmpul gândirii culturale, ştiinţifice şi ideologice, fără de care progresul unei naţiuni nu este posibil, conturându-se astfel căile de urmat de către poporul român, într-o lume plină de schimbare.

Pentru a răspunde acestor imperative, s-a unificat învăţământul de toate gradele, înlocuindu-se vechile sisteme din provinciile românești, aflate până la 1918 sub ocupaţie străină. Astfel, s-a adoptat Legea pentru învăţământul primar al statului şi învăţământul normal, la 24 iulie 1924, s-au unificat cele patru tipuri de şcoli primare existente după Unire. La acestea s-au adăugat Legea învăţământului particular din 1925, Legea învăţământului secundar din 1928 ş.a.

O extindere apreciabilă a luat, de asemenea, învăţământul superior. Vechilor centre universitare din București şi Iaşi s-au adăugat cele din Cluj, Cernăuţi, Chişinău, Timişoara, Oradea.

După 1918, ştiinţa a cunoscut un remarcabil avânt, cercetările efectuându-se atât în institutele de învăţământ superior, cât şi în institutele speciale. În această perioadă s-au afirmat puternic pe plan internaţional şcolile româneşti de matematică, fizică, chimie, medicină, istorie, sociologie etc.

În ansamblu, se poate aprecia că în perioada dintre cele două războaie mondiale, cercetările ştiinţifice au făcut remarcabile progrese şi cei mai valoroşi exponenţi ai acestora au contribuit la afirmarea poporului român pe plan internaţional, cum, de asemenea, aproape toţi s-au implicat în viaţa economică şi social-politică a ţării.

Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol" își avea creat astfel, în România, cadrul cultural necesar constituirii ei, activitatea acesteia fiind puternic ancorată în realităţile social-culturale din perioada dintre cele două războaie mondiale şi puţin după aceea (1921-1948).

În aprilie 1933, s-a creat Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale din România, care reunea:

1. Fundaţia Universitară „Carol I", înființată în anul 1895;
2. Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol", în 1921;
3. Fundaţia „Regele Ferdinand I", creată la Iaşi, în februarie 1926;
4. Institutul de Cercetări Ştiinţifice „Carol II", înființat la Cluj la 27 iulie 1931, cu anexa lui, „Observatorul de Astronomie", din Duboşarii-Vechi (Basarabia);
5. Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", din Bucureşti, în anul 1933. Uniunea Fundaţiilor Culturale Regale era condusă de Rege, printr-un Secretar General şi un Director Administrativ, iar ulterior, s-au mai anexat:

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

1. Muzeul „Alexandru Saint-Georges”;
2. Orchestra „Filarmonica”;
3. „Revista Fundaţiilor Regale”, apărută între anii 1934 şi 1947. (5)

În calitate de director general al Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol”, (între 1934 şi 1939), Dimitrie Gusti a modernizat activitatea acesteia. A fost Comisar General al Pavilioanelor Româneşti la Expoziţiile Internaţionale de la Paris, din anul 1937 şi la New York, în 1939. A fost însărcinat cu organizarea celui de-al IV-lea Congres Internaţional de Sociologie, care urma să aibă loc în anul 1939 la Bucureşti. Pe baza ideilor sale a luat naştere Muzeul Satului Românesc din Bucureşti, în anul 1936, ajutat de Victor Ion Popa şi Henri H. Stahl.

Începând cu primele campanii monografice au fost colecţionate diferite obiecte de civilizaţie populară, organizate în muzee, la început modeste, apoi în anul 1928, după a patra campanie monografică, apărea cel dintâi muzeu deschis publicului, la Bucureşti, în Sala Seminarului de Sociologie. Echipele studenţeşti organizau în cadrul căminelor culturale mici muzee şi expoziţii locale, care au constituit primele rezultate ale muncii lor. Prima a fost în anul 1934, în sala Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol”, a doua în 1935, în Pavilionul Regal din Parcul „Carol I”, apoi altele au urmat la Muzeul Satului Românesc. Caracterul temporar al acestora, munca ce se risipea întotdeauna şi interesul uriaş al publicului pentru cunoaşterea artei populare româneşti, l-au determinat pe Dimitrie Gusti să ducă o muncă stăruitoare pentru îndeplinirea unui vechi ideal: Muzeul Satului Românesc. În anul 1936, acesta a fost înfăptuit, în numai două luni, datorită Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol” şi cu sprijinul Institutului Social Român.

Prezentarea vieţii rurale a fost realizată şi prin alte mijloace. Înregistrările fonografice de cântece populare ale profesorului Constantin Brăiloiu, desene şi picturi realizate de Lena Constante, Mac Constantinescu, Rodica Maniu şi două filme documentare din satele Drăguş şi Şanţ. Filmul „Drăguş” a fost prezentat în anul 1935, cu ocazia conferinţelor ţinute de Dimitrie Gusti la universităţi din Franţa şi Germania, despre monografia sociologică românească, ca primul film sociologic, iar filmul „Şanţ” a fost prezentat la Expoziţia Internaţională de la New-York, în anul 1939, în limba engleză. (6)

Călătoriile în străinătate ale lui Dimitrie Gusti erau întotdeauna însoţite de prezentări documentare ale creaţiilor materiale şi spirituale ale poporului român şi de expuneri privind metoda originală adoptată în România pentru dezvoltarea economică, socială şi culturală a satelor.

După expoziţiile internaţionale de la Barcelona, Dresda, Tokio, unde România a participat cu colecţiile din localităţile Fundul Moldovei, Nerej, Drăguş şi Runcu şi care s-au bucurat de mult succes, au urmat cele de la Paris, din anul 1937, Londra în anul 1938 şi la New-York, în 1939.

Acţiunea socială a Fundaţiei Culturale Regale „Principele Carol” s-a întemeiat pe concepţia şi metoda lui Dimitrie Gusti, care, într-o serie de articole, grupate sub titlul: „Gânduri de temelie pentru Munca Echipelor Studenţeşti”, spunea că: „Adevăratul patriotism nu este patriotismul verbal sau patriotismul legislativ, ci este patriotismul acela serios, temeinic, când faci ştiinţă românească şi pe baza ştiinţei româneşti propui reforme româneşti...Ca o adăogire la obligativitatea cercetării naţiunii române, am păşit iarăşi cu îndrăzneală la o altă formulă, o altă obligativitate, de natură etică şi politică socială, anume: serviciul social obligatoriu la sate pentru oricine vrea să profeseze în Ţara

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

Românească; pentru doctori, înainte de a practica medicina, pentru preoţi înainte de a căpăta parohie, pentru învăţători şi profesori înainte de a obţine catedra, pentru orice licenţiat, de la orice facultate, pentru toată lumea". (7)

Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol", a fost înfiinţată în anul 1921 de Carol al-II-lea, în urma reformelor care au succedat primul război mondial, în principal reforma agrară, şi urmărea organizarea şi îmbunătăţirea vieţii rurale, adică a celor 15291 de sate ale ţării, respectiv 79,9% din populaţia totală a României. Activitatea desfăşurată de aceasta a fost intensă şi s-a bazat pe exemplul ţărilor nordice (Danemarca, Suedia, Norvegia, Finlanda), unde, prin cele 75 de universităţi ţărăneşti înfiinţate în Danemarca, în anul 1854, de Nikolaj Frederik Severin Grundtvig[2], au transformat radical această ţară. (8)

În discursul ţinut la 6 august 1935 şi intitulat „Chezăşia unei munci rodnice: Căminul Cultural", Dimitrie Gusti a trasat direcţia de activitate a acestor instituţii culturale săteşti. (9)

În concepţia sa, căminul cultural din sat trebuia să-şi însuşească metodele de lucru ale echipei studenţeşti şi să-i ducă mai departe activitatea. Iată de ce căminul cultural era o problemă centrală în programul Fundaţiei Culturale Regale. În sat era găsit terenul necesar construirii lui, erau strânse donaţii şi zile de muncă de la săteni. Dispensarul şi farmacia pe care le lăsau în sat şi pe care le aprovizionau şi în viitor, urmau să-şi continue activitatea şi după plecarea echipei. Se organizau apoi biblioteca satului şi o librărie a căminului, un serviciu de desfacere a cărţilor şi un muzeu local. Nici un echipier nu lucra singur, ci întotdeauna însoţit de oamenii din sat, pentru ca, la plecarea echipei, alţi localnici să poată munci mai departe. Aceşti membri ai căminului, care erau cooptaţi în echipă şi care lucrau timp de trei luni împreună, erau împărţiţi în patru mari secţiuni: o secţiune a sănătăţii, care avea grija administrării dispensarului, farmaciei şi a campaniilor de igienă; o secţiune a muncii, care se ocupa de găsirea mijloacelor necesare pentru îmbunătăţirea situaţiei economice a satului; o secţiune moral-religioasă, care avea scopul de a da mai mult ajutor celor care purtau răspunderea moralităţii în sat şi o secţiune pentru cultura minţii, care avea în vedere organizarea şezătorilor, a conferinţelor şi buna administrare a bibliotecii săteşti.

Într-un referat, apărut în revista „Sociologie Românească", Dimitrie Gusti a făcut un bilanţ al activităţii: „..în vara lui 1937 au fost trimise la sate echipe studenţeşti pentru executarea unui număr de anchete monografice în nevoia generalizării Serviciului Social", care avea să se instituie ulterior printr-o lege specială. (10) S-a procedat astfel pentru ridicarea nivelului de trai la sate, problemă destul de grea şi necunoscută la noi. Fiecare echipă studenţească avea rolul de „post de observaţie socială", acela de a cerceta starea economică, sanitară şi culturală a câte unui sat tipic din fiecare regiune a ţării. Cercetarea realităţii satelor era cu totul necesară.

Echipele studenţeşti studiau în satele în care erau trimise aspectele importante şi stringente ale vieţii sociale din perioada respectivă, precum: întinderea de pământ stăpânită, fărâmiţarea proprietăţilor în ultimii 15 ani, bugetul gospodăriilor de ţărani săraci, mijlocaşi şi bogaţi, mentalul mort şi viu, mortalitatea infantilă, numărul naşterilor, alimentaţia, igiena copiilor de la ţară, cititul adulţilor etc. (11)

[2] Nikolaj Frederik Severin Grundtvig (8 septembrie 1783 - 2 septembrie 1872), om politic, istoric, poet, filosof şi pastor, iniţiatorul educaţiei populare.

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

Numărul echipelor care au lucrat la sate a crescut în fiecare an, de la 12 în 1934, la 25 în 1935, 47 în 1936, 75 în 1937 şi 99 în 1938, iar în 1939, o dată cu aplicarea legii Serviciului Social, să se ajungă la 125 de echipe. Dintre studenţi, conform documentelor de arhivă, au participat: 216 de la Facultatea de Litere, 215 de la Teologie, 203 de la Agronomie, 200 de la Şcoala de Menaj, 198 studenţi de la Facultatea de Medicină, 170 de la Facultatea de Medicină Veterinară, 115 de la Academia de Educaţie Fizică şi Sport, de la alte şcoli de asistenţă socială şi din cooperaţie. Dintre tehnicieni, 324 au fost medici, 178 ingineri agronomi, 136 medici veterinari, 37 ingineri silvici etc. (12)

Este interesantă statistica acestor acţiuni pentru trei ani de activitate, aşa cum a fost prezentată la expoziţia echipelor studenţeşti, la inaugurarea Muzeului Satului, în 1936:

„Cultura sănătăţii": au fost efectuate în total 161190 de consultaţii, 6318 analize, 1943 de operaţii, s-au ţinut 21004 ore de educaţie fizică.

„Cultura muncii": au fost acordate 26295 consultaţii veterinare, s-au făcut 100780 injecţii, au fost 214 demonstraţii practice, s-au construit 3 grajduri model şi au avut loc 141 conferinţe.

„Activitatea agronomică": au fost vizitate 23712 gospodării, s-au efectuat 23712 arături model, au fost însămânţate 3699 hectare de teren agricol, s-au adus 384 unelte agricole, au fost altoiţi 5791 de pomi, s-au făcut 49796 gropi de gunoi, s-au muncit 931 de grădini, au fost îngrijiţi 26379 de pomi, au fost ţinute 1911 de lecţii practice, s-au înfiinţat 45 de pepiniere.

„Munca în gospodărie": au fost 3529 demonstraţii în gospodării, s-au dat 8988 lecţii practice privind îngrijirea casei şi s-au ţinut 1500 de lecţii teoretice.

„Activitatea edilitară": au fost terminate 43 de construcţii, s-au construit 152050 metri de şosele şi de drumuri, 260929 de şanţuri, 640 de fântâni săpate, 2382 metri îndiguiri, s-au ridicat 1342 de poduri, 1243 podeţe, 55 mlaştini au fost secate, s-au făcut 26311 metri de garduri, au fost montate 10157 metri bare de şosea şi s-au amenajat 145727 metri pătraţi teren de sport.

„Cultura minţii": au fost ţinute 380 şedinţe la şcolile ţărăneşti, s-au înscris 3080 membri la aceste şcoli, au avut loc 710 producţii corale, s-au desfăşurat 237 şezători, s-au ţinut 323 de conferinţe şi au fost înfiinţate 53 de biblioteci săteşti.

„Cultura sufletului": au fost îngrijite 33 monumente istorice, au fost reparate 67 de biserici, au fost amenajate 53 de cimitire, au fost cununaţi religios 98 de concubini, au fost împăcaţi 81 de oameni, au avut loc 5473 vizite la domiciliu, au fost împărţite 4275 icoane, s-au dăruit 9819 cărţi, au avut loc 2607 de discuţii cu sătenii. (13)

Munca acestor echipe studenţeşti şi de specialişti tehnicieni a rămas una din cercetările colective cele mai importante realizate în ţara noastră până acum.

Dar cea mai importantă realizare a lui Dimitrie Gusti în domeniul instituţiilor de cultură, se poate spune că a rămas Muzeul Satului Românesc din Bucureşti.

La 4 martie 1936 Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol" a înaintat o cerere Primarului General al Municipiului Bucureşti pentru acordarea sumei de 2000000 lei, pentru începerea lucrărilor în vederea organizării Muzeului în cadrul „Lunii Bucureştilor". (14)

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

În planul general inițial au fost incluse 36 de gospodării, o biserică maramureşeană, cinci mori de vânt, o moară de apă, şase fântâni, troiţe, cumpene, o clopotniță bucovineană etc. (15)

Muzeul Naţional al Satului Românesc, a devenit din anul 2003, Muzeul Naţional al Satului „Dimitrie Gusti" (denumirea a fost acordată în baza Hotărârii Guvernului României, nr.742/2003, art.18).

A fost inaugurat la 10 mai 1936, în prezenţa regelui Carol al II-lea, iar pentru public, la 17 mai 1936. Planurile muzeului au fost coordonate de Victor Ion Popa (scriitor, dramaturg, regizor şi scenograf) şi Henri H. Stahl (sociolog, monografist) iar fondurile financiare necesare au fost suportate de Fundaţia Culturală Regală „Principele Carol".

Expoziţiile internaţionale de la Paris (1937), Londra (1938) şi New York (1939) au atras atenţia întregii lumi asupra României. Vizitatorii străini se declarau cu toţii uimiţi în faţa unei ţări, practic o lume nouă, care apărea dintr-un stat în plin avânt economic şi cultural. Ultimul omagiu adus României a fost hotărârea în unanimitate a celui de-al XIII-lea Congres Internaţional de Sociologie, din anul 1937, ţinut la Paris, ca următorul Congres, cel de-al XIV-lea, să se ţină la Bucureşti, sub preşedenţia lui Dimitrie Gusti. A fost pregătit în cele mai mici amănunte şi ar fi avut loc la 29 august 1939, dar circumstanţele istorice cunoscute au amânat până la anulare acest eveniment onorant pentru viaţa ştiinţifică din România. (16)

Se încheia o dată cu acestea un capitol din istoria României, de peste 80 de ani de monarhie constituţională. Naţiunea română intra pentru multe decenii în sfera de influenţă a Uniunii Sovietice.

O dată cu regimul antonescian, când a fost suprimată mişcarea legionară, Dimitire Gusti şi-a continuat activitatea la Universitatea Bucureşti, dar munca sociologică practic a fost schimbată în discuţii la nivel de catedră şi la editarea revistei „Sociologie Românească". A fost ales Preşedinte al Academiei Române în 1944, semn că se bucura încă de aprecieri favorabile.

În comunicarea sa, „Un an de activitate în afară de ţară: Crearea Institutului Social al Naţiunilor", ţinută la Academia Română, în anul 1947, Dimitrie Gusti, a înfăţişat volumul uriaş de muncă pe care l-a depus în cursul anului 1946, în străinătate: (17)

- A reprezentat Academia Română în calitate de Preşedinte, la aniversarea a 220 de ani de existenţă a Academiei de Ştiinţe a Uniunii Sovietelor, în 1945.
- A cercetat timp de trei săptămâni, institutele ştiinţifice ruseşti, dar mai ales „Institutul Marx-Engels-Lenin" din Moscova şi a stabilit relaţii de colaborare între Institutul Social Român şi Muzeul şi Institutul de Etnografie din Leningrad. (18)
- A susţinut o comunicare la Académie des Sciences Morales et Politiques, la 20 mai 1946, publicată în revista „La République Française", (apărută la New-York, vol. III, în septembrie, 1946).
- La 20 septembrie 1946 a fost numit profesor de ştiinţe sociale la École libre des Hautes Etudes din New-York, Universitatea Franceză din New-York, afiliată la New School for Social Research, care încă din 1940 îl invitase pe Dimitrie Gusti în calitate de profesor de sociologie.

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

- A participat în octombrie 1946, ca reprezentant al Academiei Române la lucrările secţiunii de toamnă ale celor două Academii reprezentative din S.U.A.: American Philosophical Society din Philadelphia şi National Academy of Sciences, din Washington, la care au fost invitate 29 de Academii străine.
- A fost invitat şi a luat parte la seria de conferinţe organizate la Universitatea din Princeton, cu tema „The Developement of International Society", la 11 octombrie 1946.
- A fost invitat să ţină prelegeri la Universităţile din Wisconsin, Chicago, Harvard şi Yale, despre metoda şi rezultatul cercetărilor sociologice pe teren efectuate în România.
- A fost invitat de către sociologii francezi de la Centre d'Études Sociologiques, să ţină o prelegere despre „L'Études de la Réalité Sociale d'après l'École Sociologique Roumaine".
- A creat la New-York, după modelul Institutului Social Român din Bucureşti şi ca un rezultat practic al comunicării făcute la Académie des sciences morales et Politiques din Paris, un Institut Internaţional, „Institut Social des Nations – Social Institut of Nations – Instituto Social dos Naciones", la care a fost ales vicepreşedinte executiv şi apoi preşedinte.

Momentul de rupere al relaţiilor prietenoase avute cu conducerea ţării a fost 23 august 1944, o dată cu instaurarea comunismului în România. Deşi Dimitrie Gusti a încercat să menţină legătura cu U.R.S.S., a fost destituit din funcţia de Preşedinte al Academiei Române, în urma reformei acesteia din anul 1948, chiar i s-a retras şi calitatea de academician al Republicii Populare Române. A fost dat afară de la Universitate, iar sociologia a fost scoasă din planul de învăţământ. A fost anul în care toţi colaboratorii Fundaţiilor Culturale Regale au fost prigoniţi de noul regim. Dimitrie Gusti a fost scos din casa în care locuia şi i s-a retras pensia, astfel încât a ajuns să trăiască din mila unor foşti colegi. Deşi a fost avertizat de unii prieteni, (celebrul compozitor român George Enescu şi sociologul rus Pitirim Sorokin), Dimitrie Gusti s-a întors în România şi a continuat să lucreze la proiectul de constituire a Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice, aflat sub egida Academiei Române. (19)

Se prăbuşea totodată, după 80 de ani de monarhie constituţională, întregul eşafodaj al Fundaţiilor Culturale Regale, de îmbunătăţire a vieţii rurale româneşti, sub aspectele economice, sociale şi culturale. În același an a început și prigoana elitei intelectuale româneşti, mai cu seamă a colaboratorilor şi a simpatizanţilor vechiului regim. Închisoarea, exilul, eliminarea sub toate formele a „elementelor burgheze", au constituit mediul ultimilor ani din viaţa lui Dimitrie Gusti.

Din declaraţiile lui Anton Golopenţia, directorul de cabinet al lui Dimitrie Gusti, aflate în arhivele securităţii, reiese cel mai bine cum a trăit ultimii ani din viaţă savantul român: „Profesorul D. Gusti e un nemulţumit. (Numele a fost subliniat de anchetator în dactilogramă. Termenul „nemulţumit" face parte din glosarul politic al epocii. El apare în presă, rapoarte politice şi interogatorii). Pensiunea (pensia) lui şi a soţiei lui nu-i ajunge spre a face faţă cheltuielilor lunare. Este nevoit să vândă cărţi, mobilier, îmbrăcăminte. Scos din Academie şi după înfiinţarea Institutului Social, n-are unde se manifesta şi pare

BDD-A27043 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

condamnat la arest la domiciliu. Se mai găseşte în casa lui din Parcul Jianu, numai datorită faptului că a apelat la Miron Constantinescu, fost student al lui, şi se teme că într-o bună zi va fi invitat să o părăsească. Regretă că n-a rămas în Statele Unite, în situaţia modestă de profesor-oaspe, care i se oferise, şi că a cedat dorului de casă, ţară. Urmăreşte cu atenţie evoluţia situaţiei internaţionale. Se documentează citind gazetele franceze de stânga, ce se vând în ţară şi ascultând emisiunile de radio străine. Concluziile la care ajunge nu-i fac bucurie, căci judecă surprinzător de raţional şi de detaşat de dorinţele proprii. Ţine în seamă potenţialul moral al Uniunii Sovietice, starea de război latent din Franţa mai ales şi din Italia, citează faptul că Uniunea Sovietică dispune, ţinând seama şi de aliaţii ei, de cel puţin de două ori atâţia soldaţi gata, cât statele din pactul Atlanticului. O schimbare de regim l-ar aduce în Academie. Nu speră alte satisfacţii.(...). În vara trecută a prezentat Preşedinţiei (lui Petru Groza) invitaţia personală, pe care a primit-o de la UNESCO, să participe la un Congres de sociologie de la Oslo şi cele două reveniri stăruitoare, care i-au mai sosit, de vreme ce el a păstrat tăcerea. N-a primit autorizaţia de a participa. Prevede că nu se va putea duce nici vara asta la Roma, unde se va ţine Congresul Internaţional de Sociologie, care fusese convocat la Bucureşti petru data de 1 sept(embrie) 1939 şi amânat din cauza războiului". (20)

O altă mărturie valoroasă a venit din partea lui Henri H. Stahl „…..după ce a fost ministrul Instrucţiunii, s-a terminat cu Serviciul Social şi n-a mai fost directorul Fundaţiilor….Vodă Carol i-a spus să rămână în America. Dar el a făcut expoziţia cu America şi seria de conferinţe cu Institutul Social al Naţiunilor şi n-a vrut să rămână acolo. Noi toţi i-am spus că rău face, ar fi trebuit nu numai să rămână acolo, dar ar fi trebuit să ne aducă şi pe noi. Şi aşa n-ar mai fi murit în închisori Vulcănescu şi Golopenţia, Herseni a scăpat. Am fi făcut treabă acolo…Revista „Sociologie Românească" ca publicaţie a fost plătită de Fundaţia Regală, care a continuat şi după plecarea lui Carol II. Faptul că Octavian Neamţu a rămas director la Fundaţie în locul lui Gusti, a permis efectuarea în continuare a cercetărilor tot pe banii Fundaţiei. Ultima, cea din 1946, de la Runcu şi Nerejul tot pe banii Fundaţiei s-au făcut. „Sociologie Românească" a continuat până în 1943, când a venit marea criză economică, apoi, după război toate acţiunile grupului gustian au căzut în dizgraţia regimului comunist. D. Gusti pusese la punct un întreg program al Centrului de Cercetări Sociale înfiinţat la Academia Română, în calitatea lui de Preşedinte. Nu mai avea Institutul Social şi nici Fundaţia şi a sperat în crearea unui centru de cercetări de informare şi documentare pentru guvernul Petru Groza. S-a încercat reînvierea întregii mişcări din perioada interbelică, la un alt nivel, interdisciplinar, organizat de Academie, dar noul guvern n-a avut nevoie de aşa ceva.....D. Gusti şi Rădulescu-Motru trăiau din ce le dădeau alţii. Cârlogea, student în timpul campaniei monografice din localitatea Fundul Moldovei, a reapărut în anul 1949 şi a creat un fond de ajutorare pentru Gusti. Doctorul Brătescu, căsătorit cu fata Anei Pauker, a avut iniţiativa să-l ia pe Rădulescu-Motru şi să-l interneze într-un azil de bătrâni pentru a nu muri de foame. Erau foşti elevi care mergeau la el acasă şi-i puneau un plic cu bani în cutia de scrisori....Simion Mehedinţi n-a fost băgat la închisoare, ginerele lui, Giurescu, a făcut închisoare, dar a fost salvat de Miron Constantinescu şi reabilitat după aceea...". (21)

Dar, adevărata faţă a lucrurilor se dezvăluie greu şi abia acum, se poate afirma, fără cenzura comunistă de atunci, cât de importantă şi originală a fost şi este în continuare

BDD-A27043 © 2016 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)

munca marelui savant român. Contribuţia lui Dimitrie Gusti în domeniul sociologiei şi al monografiei, fondator de şcoală, unificator al Fundaţiilor Culturale Regale pentru dezvoltarea nivelului cultural, economic şi social al satelor româneşti, rămâne un punct de referinţă în cultura noastră ştiinţifică.

Referințe bibliografice

(1) STOICA, Stan. (Coord.) *Dicţionar biografic de istorie a României*. Bucureşti: Editura Meronia, 2008, p. 257.
(2) *Ibidem*, p. 258.
(3) *Ibidem*, p. 259.
(4) Serviciul Arhivelor Naţionale Istorice Centrale, București, (în continuare SANIC), Fondul Fundaţiei Culturale Regale -Centrala, dosar 25/1922, f. 2.
(5) HÎMPĂ, Laura-Rodica. Din activitatea Fundaţiei Culturale Regale «Principele Carol» (1922-1948). Documente de arhivă (I). În: *Studii de Biblioteconomie și Știința Informării / Library and Information Science Research*, nr. 17/2013. București: Editura Universității din București, 2013, p. 114.
(6) APOLZAN, Lucia. *Sate, Oraşe şi Regiuni cercetate de Institutul Social Român: 1925-1945*. Bucureşti: Institutul Social Român, 1945, p. 29.
(7) HÎMPĂ, Laura-Rodica. Din activitatea Fundaţiei Culturale Regale «Principele Carol» (1922-1948). Documente de arhivă (II). În: *Studii de Biblioteconomie și Știința Informării / Library and Information Science Research*, nr. 18/2014. București: Editura Universității din București, 2014, p. 55.
(8) APOLZAN, Lucia. *Op.cit*., p. 30.
(9) GUSTI, Dimitrie. Chezăşia unei munci rodnice: Căminul Cultural. În: *Cartea Echipelor*. București: Editura Fundațiilor Regale, 1937, p. 40.
(10) Idem. Starea de azi a satului românesc. În: *Sociologie Românească*, nr. 10-12/1938. București: Institutul Social Român, p. 431-437.
(11) HÎMPĂ, Laura-Rodica. Din activitatea Fundaţiei Culturale Regale «Principele Carol» (1922-1948). Documente de arhivă (II). În: *Studii de Biblioteconomie și Știința Informării / Library and Information Science Research*, nr. 18/2014. București: Editura Universității din București, 2014, p. 58.
(12) APOLZAN, Lucia. *Op.cit*., p. 33.
(13) *Ibidem*, p. 34.
(14) SANIC, dosar 14/1925, f. 1.
(15) *Ibidem*, dosar 13/1927, f. 1.
(16) APOLZAN, Lucia. *Op.cit*., p. 35.
(17) Academia Română. *Buletinul informativ, ştiinţific și administrativ al Academiei Române*. Vol. I, nr. 1. București, 1948, p. 207-209.
(18) Expunerea lui Dimitrie Gusti, făcută în şedinţa din 6 iulie 1945 a Academiei Române. În: *Analele Academiei Române – Dezbateri*, tom. LXV. Bucureşti: Editura Academiei Române, p. 14-19.
(19) *Cornova 1931: Dimitrie Gusti și colaboratorii*. Ed. îngr. de Marin Diaconu, Zoltán Rostás, Vasile Șoimaru. Chișinău: Editura Quant, 2011, p. 606.
(20) GOLOPENŢIA, Anton. *Ultima Carte: Text integral al declaraţiilor în anchetă ale lui Anton Golopenţia aflate în Arhiva S.R.I.* București: Editura Enciclopedică, 2001, p. 181.
(21) ROSTÁS, Zoltán. *Monografia ca utopie. Interviuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*. București: Editura Paideia, 2000, p. 243.

BDD-A27043 © 2016 Editura Universității din București
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:43 UTC)